

Супрацоўніцтва і сатворчасць. Інтэрактыўныя метады навучання

*А. А. Жук,
намеснік дырэктара па ВВР,
настаўнік беларускай мовы і літаратуры
ДУА “Свіслацкая сярэдняя школа Асіновіцкага
раёна”*

Помніце, як падчас навучання ў школе нам падабалася гуляць з сябрамі ў двары ці на перапынках і як засмучала неабходнасць чытаць шэрыя нудныя падручнікі і запамінаць прыдуманая дарослымі доўгія фразы? Сёння нічога не змянілася, і дзеці таксама хочучь гуляць і не любяць нерухома моўчкі сядзець на нецікавых уроках.

За 17 гадоў работы ў школе не аднойчы прыйшлося задумацца над пытаннем: што я магу зрабіць, не чакаючы прапаноў зверху, для таго, каб маім вучням было цікава вучыцца, каб яны бачылі, што дарослых цікавяць не толькі іх адзнакі, але і тое, як змаглі яны сваім розумам і талентам дасягнуць поспехаў? Лічу, што важная праблема актывізацыі вучэбна-пазнавальнай дзейнасці вучняў можа вырашацца шляхам замены малаэфектыўных славесных сродкаў перадачы ведаў і выхавання на асобна арыентаваныя метады. Прыкладам такіх метадаў з’яўляюцца актыўныя і інтэрактыўныя метады і прыёмы навучання.

Згодна з С.С. Кашлевым, “актыўны метад – гэта метад, падчас выкарыстання якога настаўнік і вучні ўзаемадзейнічаюць адно з адным. Вучні тут не пасіўныя слухачы, а актыўныя ўдзельнікі заняткаў. Задачай актыўных метадаў навучання з’яўляецца забеспячэнне развіцця і самаразвіцця асобы навучэнца на аснове выяўлення яго індыўдуальных асаблівасцей і здольнасцей” [2]. У гэтага ж аўтара знаходзім: “...інтэрактыўны метад зарыентаваны на шырокае ўзаемадзеянне вучняў не толькі з настаўнікам, але і адно з адным і на дамінаванне актыўнасці вучняў у працэсе навучання. У інтэрактыўным навучанні змяняецца ўзаемадзеянне педагога і вучня: актыўнасць педагога саступае месца актыўнасці вучняў, а задачай педагога становіцца стварэнне ўмоў для іх ініцыятывы” [2].

Як бачым, актыўныя і інтэрактыўныя метады дазваляюць развіваць мысленне навучэнцаў, садзейнічаюць іх уцягненню ў рашэнне праблем, не толькі пашыраюць і паглыбляюць веды, але адначасова развіваюць

практичныя навукі і ўменні. У інтэрактыўным навучанні прыцягваецца асобны вопыт вучня, ажыццяўляецца адасобная карэкціроўка ведаў, аптымальны вынік дасягаецца праз супрацоўніцтва, сатворчасць, самастойнасць і свабоду выбару, вучань аналізуе ўласную дзейнасць. У рэжыме інтэрактыву “вучань актыўны, самастойны, ініцыятыўны. Ён фармулюе і аргументуе пазіцыю (меркаванне), сацыялізуе свой вопыт і веды, рэфлексуе” [1]. На мой погляд, такі падыход не “прэсуе” асобу, а дапамагае ёй развіцца ў творчым плане. Дзеці на такіх занятках узаемадзейнічаюць, а педагог клапаціцца пра тое, каб іх намаганні былі накіраваны на станоўчы вынік.

На працягу некалькіх гадоў я на ўроках беларускай мовы і літаратуры прымяняла розныя актыўныя і інтэрактыўныя метады і прыёмы выкладання. Абапіраючыся на ўласны вопыт, прапаную разгледзець магчымасць выкарыстання актыўных і інтэрактыўных метадаў і прыёмаў навучання на розных этапах урокаў беларускай мовы і літаратуры, якія, на мой погляд, спрыяюць удасканаленню прадметных, сацыяльных і камунікатыўных кампетэнцый вучняў.

На **арганізацыйным этапе**, задача якога – арганізаваць і падрыхтаваць вучняў да працы, мэтазгодным будзе выкарыстанне метадаў стварэння спрыяльнай атмасферы. У аснову іх пакладзена “камунікатыўная атака”. Да іх адносяцца:

- ✓ метады “Памяняемса месцамі”;
- ✓ метады “Устаньце, калі...”;
- ✓ прыём “Эпіграф”;
- ✓ прыём “Прытча”;
- ✓ прыём “Фруктовы сад”;
- ✓ метады “Завяршы фразу” і інш.

Хачу спыніцца на метады, які ўпершыню выкарысталася на адкрытым уроку па беларускай літаратуры ў 7 класе па тэме “Вырашэнне праблемы ўзаемаразумення бацькоў і дзяцей у апавяданні Змітрака Бядулі “На Каляды к сыну” на арганізацыйным этапе. Я прапанавала дзецям прывітацца наступным чынам:

- ✓ Я вітаю тых, хто падрыхтаваўся да ўрока!
- ✓ Я вітаю тых, у каго сёння дрэнны настрой!
- ✓ Я вітаю тых, хто прыйшоў паказаць свае веды!
- ✓ Я вітаю тых, хто прыйшоў атрымаць добрую адзнаку!
- ✓ Я вітаю тых, хто прыйшоў парадавацца поспеху таварыша!
- ✓ Я вітаю тых, каго апавяданне “На каляды к сыну” не пакінула аб'якавым!
- ✓ Я вітаю тых, хто паважае сваіх бацькоў!

Калі дзеці былі згодны, яны адказвалі мне ўзмахам рукі; калі былі не згодны, не адказвалі на прывітанне. Гэты прыём навучэнцам спадабаўся і,

на мой погляд, садзейнічаў стварэнню добразычлівай атмасферы на ўроку і арганізацыі ўвагі вучняў.

На **арыентацыйна-матывацыйным** этапе, задача якога – актуалізаваць апорныя веды, сфарміраваць пазнавальныя матывы, мэтазгодна карыстацца наступнымі інтэрактыўнымі метадамі і прыёмамі:

- ✓ “Трэці лішні”;
- ✓ “Альтэрнатыўны тэст”;
- ✓ “Лічбавы дыктант”;
- ✓ “Інтэрв’ю”;
- ✓ “Завяршы фразу”;
- ✓ прыём “5 з 15” (з прапанаваных выбраць толькі тыя якасці, якія характарызуюць героя);

✓ прыём складання карцінна-эмацыянальнага плана верша, пры якім да кожнай страфы верша неабходна выказаць свае пачуцці (варыянт: прапанаваць канцавыя словы строф, клас падзяліць на групы (колькі строф, столькі і груп), кожная група складае страфу, потым параўноваюць з арыгіналам)

✓ “Дапоўні тэкст” (прапаноўваецца тэкст з пропускамі, якія неабходна дапоўніць, улічваючы стыль, тып, настрой або адпаведна тэксту прачытанага твора) і інш.

Названыя прыёмы і метады дапамагаюць стварыць умовы для самавызначэння вучняў на дзейнасць і яе вынік. Хачу прадэманстраваць метады “Альтэрнатыўны тэст” пры вывучэнні тэмы “Прыслоўе як часціна мовы” ў 7 класе. Прапаную дзецям звярнуцца да тэста (запісаны на дошцы і ёсць у кожнага вучня) і выбраць тыя факты, якія, на іх думку, з’яўляюцца правільнымі:

Альтэрнатыўны тэст

✓ Прыслоўе – гэта службовая часціна мовы, якая абазначае прымету дзеяння і адказвае на пытанні як? дзе? куды? адкуль?.

✓ Прыслоўе – самастойная часціна мовы, якая абазначае прымету дзеяння або прымету іншай прыметы ці прадмета і адказвае на пытанні як? якім чынам? калі? дзе? чаму? куды? з якой нагоды? навошта?.

✓ Прыслоўі змяняюцца па склонах, асобах і ліках.

✓ Прыслоўі не скланяюцца, не спрагаюцца, не маюць роду і ліку.

✓ Маюць на канцы толькі суфіксы.

✓ Могуць мець на канцы суфіксы і канчаткі.

✓ У сказе прыслоўе найчасцей бывае акалічнасцю.

✓ Нязменная часціна мовы.

Потым звяртаю ўвагу вучняў на тое, што па некаторых пунктах тэста ў іх, напэўна, узніклі пытанні, і прапаную ў сумесным пошуку знайсці правільныя адказы. Падчас падвядзення вынікаў зноў звяртаецца ўвага на альтэрнатыўны тэст, і вучні рыхтуюць вуснае выказванне пра прыслоўе, абспіраючыся на новыя веды.

На **аперацыйна-пазнавальным этапе**, задача якога – арганізаваць мэтанакіраваную пазнавальную дзейнасць вучняў па засваенні новых ведаў, я прапаную выкарыстоўваць інтэрактыўныя метады, якія дазваляюць стварыць сітуацыю ўзаемадзеяння. На мой погляд, самыя трывалыя веды – гэта веды, здабытыя навучэнцамі самастойна, веды, якія з’яўляюцца вынікам дзейнасці дзіцяці. Пры гэтым змяняецца роля педагога: “настаўнік становіцца не рэтранслятарам навуковых звестак, ён не дорыць веды ў гатовым выглядзе, а паказвае, якім чынам іх здабываць, не падае інфармацыю, а заахвочвае да яе пошуку, забяспечвае ўмовы для стварэння навучэнцамі ўласных тэорый і высноў” [4]. Па гэтаму на гэтым этапе я выкарыстоўваю такія інтэрактыўныя метады, як “Вучымся разам”, “Два, чатыры, разам”, “Супрацоўніцтва ў навучанні”, прыёмы “Лінгвістычная казка” (дае магчымасць вучням самім удзельнічаць у яе складанні, працягу); прыём “Снежны камяк” (настаўнік агучвае неразвіты сказ, вучні па чарзе дапаўняюць да сказа слова, паўтараючы сказ цалкам). Для арганізацыі работы з тэкстам удалым з’яўляецца прыём “Інсерт” (чытанне з алоўкам), прыём “Ведаю – Хачу ведаць – Даведаўся”, заданні тыпу “Скласці план параграфа” (тэксту) і інш.

Хочацца звярнуць увагу на метады, выкарыстанне якіх дапамагае арганізаваць у класе калектыўную, групавую і індывідуальную работу. Гэта метады “Выберы пазіцыю”. Настаўнік прапануе праблемнае пытанне, два супрацьлеглыя пункты погляду і тры пазіцыі: “Так” (за першую прапанову), “Не” (за другую прапанову), “Не ведаю, не вызначыў уласную пазіцыю”. Вучні класа выбіраюць пэўную пазіцыю, фарміруюць тры групы, абгаворваюць правільнасць сваёй пазіцыі. Адзін ці некалькі членаў кожнай групы аргументуюць сваю пазіцыю, пасля чаго адбываецца калектыўнае абмеркаванне праблемы і прыняцце правільнага рашэння.

На **этапе абагульнення ведаў і спосабаў дзейнасці** педагог арганізуе дзейнасць вучняў па пераводзе асобных ведаў і спосабаў дзейнасці ў цэласную сістэму.

Метады “Алфавіт” з’яўляецца ўніверсальным, ён не мае ні ўзроставых, ні змястоўных межаў. Яго можна выкарыстоўваць з вучнямі любога ўзросту – ад пачаткоўцаў да выпускнікоў. Перад урокам настаўнік рыхтуе тэхналагічную карту – ліст ватмана, на якім зверху ўніз з левага боку запісаны маркерам алфавіт (за выключэннем літар, з якіх не можа пачынацца слова). Сярод паняццяў, якія можна прапанаваць вучням для рэалізацыі метаду, могуць быць любыя лінгвістычныя альбо літаратурнаўчыя тэрміны, назвы мастацкіх твораў, тэмы ўрокаў, з’явы, паняцці. Запаўненне тэхналагічнай карты пачынаецца ў групе і заканчваецца тады, калі ля дошкі пабывалі ўсе ўдзельнікі хаця б па адным разе, або тады, калі на кожную літару алфавіта на тэхналагічнай карце запісана хаця б адно слова-паняцце.

Важным этапам любога тыпу ўрока з’яўляецца **рэфлексія**. Дзякуючы ёй настаўнік атрымлівае зваротную інфармацыю, што дазваляе ацаніць эфектыўнасць вучэбнай дзейнасці.

Цікава праходзіць рэфлексійны прыём пад назвай “Павуцінка”. Удзельнікі, седзячы або стоячы ў крузе, кідаюць клубок нітак да абранай асобы, якая павінна сказаць аб уражаннях ад сваёй дзейнасці, дзейнасці групы, настаўніка, выказаць свае пажаданні на будучыню і адчуванні пасля ўрока.

Яшчэ адзін прыём, якім я часта карыстаюся, называецца “Кошык і чамадан”. Трэба падрыхтаваць два плакаты: на адным намаляваны кошык для смецця, на другім – чамадан. Задача ўдзельнікаў – запісаць на картках, якія кожны атрымае, што для іх на занятках было карысным, а што – не. Картка з негатыўнай інфармацыяй прыклеіваецца на плакат з кошыкам, з пазітыўнай інфармацыяй – на плакат з чамаданам. На гэтым этапе можна выкарыстаць і інтэрактыўны прыём “Устаньце, калі...”, і прытчу, і зноў звярнуцца да эпіграфа, якім пачыналі ўрок. На стадыі рэфлексіі можна выкарыстоўваць прыём “Ацэначнае акно” (вучні самі адзначаюць у табліцы, якія веды па тэме імі засвоены добра, што не зусім зразумелі, што змогуць прымяніць на практыцы, а што не) або прыём складання сінквейна (вершаванае пяцірадкоўе), а яшчэ мэтазгодна выкарыстоўваць прыём “След”. Настаўнік раздае вучням сляды, выразаныя з паперы, і прапануе напісаць на іх наступны крок у вывучэнні той ці іншай тэмы. Такім чынам вызначаюцца задачы на наступныя ўрокі.

Выкарыстанне інтэрактыўных метадаў навучання на ўроках і ў пазакласнай рабоце “з’яўляецца не мэтай, а сродкам актывізацыі пазнавальнай дзейнасці вучняў. Падчас такой дзейнасці вучань атрымлівае новыя веды, здабытыя ў працэсе ўзаемадзеяння. Такія веды будуць больш трывалымі, свядомымі, а гэта значыць, больш якаснымі” [5]. Як паказвае вопыт, пры арганізацыі на ўроках інтэрактыўнага ўзаемадзеяння рэзка памяншаецца колькасць часу, які неабходна патраціць на тое, каб атрымаць “якасны адукацыйны прадукт” [4].

На ўроках абагульнення і сістэматызацыі ведаў і спосабаў дзейнасці ў старшых класах, калі ў сістэму прыводзяцца ўсе веды, выкарыстанне інтэрактыўных метадаў за кароткі прамежак часу дазваляе ўцягнуць у сур’ёзную аналітычную і практычную дзейнасць увесь клас, “перавярнуць” цэлыя пласты матэрыялу, убачыць у дзеянні кожнага вучня. У школьнікаў з’яўляюцца новыя матывацыйныя ўстаноўкі: яны прызнаюцца, што многіх з іх падштурхоўвае да актыўнасці на ўроку нетрадыцыйная форма іх правядзення, да таго ж “сорамна не ведаць таго, што з цікавасцю вывучае ўвесь клас” [3]. Вынікам інтэрактыўнага ўзаемадзеяння заўсёды бывае сітуацыя поспеху, таму што праз сумесную дзейнасць настаўніка і вучняў дасягаюцца мэты ўрока, знікаюць канфліктныя сітуацыі, вучні ўзбагачаюць свой камунікатыўны вопыт і пашыраюць матывацыйна-

каштоўнасную сферу.

Пры знешняй лёгкасці правядзення такога ўрока ад настаўніка патрабуецца вялікая падрыхтоўчая работа. Плануючы работу на ўроку, “настаўнік вызначае ўмовы і перспектывы дзейнасці вучняў, арганізуе дыялог у групе, забяспечвае вучняў дыдактычным і наглядна-раздатчным матэрыялам, бачыць усіх і кожнага асобна. Падчас урока гатовы заўсёды прыйсці на дапамогу, пракансультаваць, накіраваць вучняў на пошук рацыянальных шляхоў рашэння той ці іншай вучэбнай задачы” [5]. Як паказвае практыка выкарыстання інтэрактыўных метадаў навучання, яны садзейнічаюць не толькі актывізацыі працэсу пазнання, але вучаць дзяцей канструктыўным зносінам, пошуку кампрамісаў, што немалаважна ў сучасным жыцці.

Літаратура

1. Валочка, Г. М. Лінгваметадычная сістэма развіцця звязнага маўлення школьнікаў пры навучанні беларускай мове / Г.М. Валочка. – Мінск, 2008. – 48 с.
2. Кашлев, С. С. Интерактивные методы обучения / С.С. Кашлев. – Минск, 2011. – 223 с.
3. Мартынкевіч, С. В. Развіццё камунікатыўнай кампетэнцыі школьнікаў пры вывучэнні беларускай мовы (5–6 класы) / С. В. Мартынкевіч. – Мінск, 2010.
4. Саўко, У. П. Развіццё маўлення школьнікаў пры вывучэнні марфалогіі (назоўніка і прыметніка) / У. П. Саўко. – Мінск: Беллітфонд, 2000.
5. Яленскі, М. Г. Лінгвадыдактычная парадыгма асобна арыентаванага навучання мове ў сучаснай школе / М. Г. Яленскі. – Мінск: НІА, 2002. – 212 с.